

² Orbán Balázs emléke. 13—15 l.

³ A tévedés lehetséges okára utal Minier Albert: *Feljegyzések Orbán Balásról. A Hét, 1981. márc. 27.*

⁴ Orbán Balázs halála. Budapesti Hírlap, 1890. ápr. 20.

⁵ Orbán Balázs. Erdélyi Híradó, 1890. ápr. 21.

⁶ Orbán Balázs halála. Budapesti Hírlap, 1890. ápr. 20.

⁷ K: Orbán Balázs. Fővárosi Lapok, 1890. ápr. 20.

⁸ Vö. A székely Diogénes. Erdélyi Híradó, 1890. ápr. 23.

⁹ M: Gyászszerartáson. Fővárosi Lapok, 1890. ápr. 21.

¹⁰ Az Erdélyi Híradó 1890. ápr. 21-i számából átvett szöveg.

¹¹ Mi az Egyetértés 1890. ápr. 21-i számából másoltuk le mindkét beszédet. Megtalálhatók az Orbán Balázs emléke c. kis kötetben is.

¹² Az Erdélyi Híradó és az Orbán Balázs emléke közli mindkét beszédet, nem tartjuk érdemesnek idézni őket.

¹³ Az újságokon kívül Lőrinczi István is leírja a temetést: *A székelyek között (Orbán Balázs emléke 31—32. l.).*

¹⁴ Orbán Balázs végrendelete. Kolozsvár, 1890. ápr. 22.; *Ua.* Budapesti Hírlap, 1890. ápr. 23.; Sándor József: *Ua. (Orbán Balázs emléke 23—25. l.).* A végrendelet szövegét is közli az „Értesítő az Unitárius Vallásközönség iskoláiról“ 1889/1890-es füzeté. A végrendelet sorsára, eredményére utal Sándor József (*Báró Orbán Balázs élete és működése. I.h.*), Szentmártoni Kálmán (*Báró Orbán Balázs. Keresztény Magvető, XLVIII. évf. (1913) 4. sz.*) és Péterffy Gyula (*Zárószó. In: Orbán Balázs emlékezete. Bp. 1940; Orbán Balázs alapítványa. Keresztény Magvető, XC. évf. (1984) 4. sz.*).

¹⁵ Az újratemetésről Szentmártoni Kálmán ír a *Ki volt Orbán Balázs?* (Székelykeresztúr, 1929) című füzetben közölt centenáriumi megemlékezésében, ugyanott kép is megőrökíti a temetést.

¹⁶ Vö. Sándor József (*Báró Orbán Balázs élete és működése, 1929*) és Minier Albert idézett írásaival.

¹⁷ 1890. ápr. 19.

Dr. ERDŐ JÁNOS
(közlő)

ORBÁN BALÁZS VÉGRENDELETE ÉS ALAPÍTVÁNYA A SZÉKELYKERESZTÚRI UNITÁRIUS GIMNÁZIUM RÉSZÉRE

Orbán Balázs végrendelete halála előtt három nappal, 1890. április 16-án kelt Budapesten és hivatalosan április 21-én bontották fel. Végrehajtóként Orbán Balázs az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesületet bízta meg.

VÉGRENDELETEM!

Tekintve az emberi élet mulandóságát, a földi élettől való megválásnak bizonytalanságát főleg az oly egészségben megrongált egyénnél, mint a minő én vagyok, szükségesnek tartom halálom bekövetkezhetése

tekintetéből csekély földi javaimra nézve már most megtenni végintézkedéseimet.

A mint egész életem küzdelem volt a jóért, az igazságért, a haza üdvéért s a miként életemben soha se kerestem önfeláldozó odaadásomért az öntudatnál más jutalmat: akként már csak a következetességért is oda kell törekednem, hogy halálomból is némi haszon háromoljék e szegény magyar hazára, a melynek egész életem tevékenységét szentelém; földi javaim egy részét, azt a részét, a mely leginkább szerzeményem, a hazai közművelődés és a faj megmentés oltárára szentelem, én családdal nem lévén megáldva a magyar népet tekintem családomnak s azt is kívánom jó örökösömmé tenni, míg más részről a testvéri szeretet adóját se kívánom megtagadni azon testvéremtől, ki arra reá van szorulva s ki gyermekei által családunk tovább folytatására hivatva van.

E két szempont irányozá elhatározásomat és eljárásomat.

A földi javak a melyekkel rendelkezem a következők:

1. A Szejkefürdő a vele összefüggésben levő taggal és ahhoz tartozó erdőségekkel, az azon levő fürdő, vendéglő és lakházakkal, cseléd és gazdasági épületekkel, malmokkal, a gazda ezer frtra menő tőkét is azonnal exegualtathassa a Szejke fürdőn és tartozandóságain.

Ep ezért szomorúan tapasztaltam, hogy az ily közművelődési hagyományokat az utódok nem mindig szokták respektálni, sőt a mint a M. vásárhelyi Teleki könyvtárnál s másutt is történt — nemes céljaitól elvonják azért én a Sz.keresztúri iskolának tett hagyományom pontos kiszolgáltatását minden körülmények közt biztosítani kívánván a Szejke és tartozandóságainak birtoklását bátyám és fiutódai részére alapítványom pontos kiszolgáltatásához kötöm, s az esetben, ha azt lelkiismeretesen nem teljesítenék, nevezett iskolát megkárosítani avagy kijátszani akarnák az esetben elesnek a Szejke fürdő birtokától s az egészben a Sz.keresztúri unitárium gymnasiumra szállna át.

Kedves Celesta húgomhoz is — a ki mindig gyöngéd testvéri szeretettel viseltetett irányomban hálás kívánok lenni, neki hagyományozom a Szejke fürdői magán lakásomban (Zrinyi Ilona lak) található, minden bútoromat, felkelhetőimet, vertheim szekrényemet, a benne levő ezüstneműekkel egyetemben, sőt az egész Zrinyi Ilona lak felső emeletét a míg ő él, úgy ahogy van lakhatja, használhatja, mint sajátját és tulajdonát, s az csakis halála után fog Bódog bátyám avagy fiutóda birtokába menni. Celesta húgom lelkére kötöm, hogy a kriptának akár jeleni helyén való kiépítése akár mai helyén való felépítése felett öröködjék s hogy úgy az édes jó anyám, mint az én testvéreim abban tisztességes elhelyezést nyerjenek.

A Székely keresztúri iskola alapítványánál Székely nemzetem iránti szeretetem az irányadó, mert én itt is igazán követem Krisztus tanait, hogy a ki követ dob azt kenyérrel dobom vissza, mert nem tagadom, hogy végtelenül fájt lelkemnek, hogy a keresztúri választó kerületben K... F... ármánykodása folytán épen székely testvéreim, azok közt unitárius hitrokonaim buktattak meg: de én e meggyaláztatásomért, e kitagadásomért úgy kívánok bosszút állni, hogy a népnevelés előmozdítása által edzem meg jövőre e népet a hazafiságban.

De ezen felül még többet is akarok székely véreimért tenni, s tövisi birtokomat egész terjedelmében, a benválóval, a határán levő taggal, a Csáklya és Kurety községekben létező minden illetményem-

mel, regále, erdő és közlegelőkből való minden részesedésemmel hagyományozom az Erdélyi közművelődési egyletnek és pedig az egyletnek székely kitelepítési osztálynak, úgy hogy azt bölcs belátása és tetszése szerint fordíthassa a székely kivándorlás meggátolására. Feljogosítom, hogy ha célszerűnek ítéli e jószágot telepítési célra hasznosíthassa avagy el is adhassa s a befolyó összeget akár tőkésítés akár felhasználás által e célra fordíthassa. Csekély mit e nagy célra juttathat az én szegénységem, de porszemekből alakulnak a sziklák, a kiket a sors kegye többel áldott meg azok kövessék az én jóindulatomat s a nagy cél el lesz érve.

Ha a konstantinápolyi házak és telkek kézhez vehetők avagy azokért valamelyes kárpótlás vagy érték megtérítés kieszközölhető lenne úgy azt, vagy ha azt életemben nem foganatosíthatnám az arra jogcímet adó Hodcsetteket (birtokíveket) hagyományozom Celesta hűgornak, úgy neki hagyományozom budapesti szállásomon lévő holmiaimat és pesti részvénytöredékemben levő már fenn jelzett könyveimet és az ugyanazon nyomdában deponált össze meczvényeit a „Székely föld“ és „Torda és környéke“ című munkáim képeinek, melyek tulajdonomat képezik s nevezett nyomdának csak őrzés végett vannak átadva.

Ezen saját kezűleg irt és aláírt végrendeletemben teszem meg intézkedéseimet, melyek, hogy itt kifejezett akaratom és rendelkezésem szerint hajtassanak végre, az megválthatatlan akaratomat képezi; akaratom és intézkedéseim pontos végrehajtása feletti felügyelettel az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület Kolozsvárt székelő igazgatóját bízom meg s azért e végrendeletemet is, mely halálom után bontható csak fel, ez igazgatóság kezei közé helyezem el.

Még van a fennebbieken felül 5 vasúti részvényem Ugron Gábor kezei közt, a mire 500 frtot fizettem az Első székely vasút (Héjasfalva Sz.Udvarhely) részvényei ezek.

Ezekon kívül van még 8 drb. Székelyegyleti takarékpénztári részvényem, a melyek ellopottak, de a melyek már Kolozsvárt lakó Novák Fer. orgazdánál felfedezve és beperesítve lévén, vissza fognak kerülni, ezeket is hagyom Celesta hűgornak, úgy hogy életében használja s holta után hadja keresztfiam (Bódog bátyám harmad szülött fia) Balázsnak, úgy hogy azok jövedelmei nagyorúságáig tőkésíttessenek s akkor a részvényekkel együtt kezére adassanak.

Ezen végrendeletem az Emke irattárában helyeztetik el s halálomkor felbontván, annak tartalma másolatilag közöltetik a Székely-keresztúri unitár. koll. igazgatóságával, Sz.-Udvarhelyt lakó B. Orbán Bódog bátyámmal és Abránfalván (Udvarhelymegye) lakó Celesta hűgom férjezett Ugron Lajosnéval.

Bódog bátyámnak törvényes házasságából származó fiutódai értenedők a fenebbi kedvezmények élvezőinek, ha az ő fiai fiutód nélkül halnának el s az ő ága férfiágon kihalna, az esetben reájuk hagyományozott összes birtokaim és ingóságaim az „Erdélyi Magyar Közművelődési Egylet“ székely osztályára szállnak.

A Szejke jövedelmezősége emelkedőben lévén, annak már fennebb a keresztúri iskolának rendelt évi 200 frton felül ugyanannyit rendelék az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület székely osztályának 20 éven át, míg az négyezer frt. tőkét fog kitenni.

Ezek az én intézkedéseim halálom esetére, azok szigorú pontos végrehajtására az Emke igazgatóságot kérem fel.

Kelt Budapesten 1890. ápril 16-án.

Orbán Balázs s. k.
ország gy. képviselő

Alólirottak — kik Orbán Balázs orsz. képviselő urat valamennyien személyesen ismerjük, — ezennel bizonyítjuk, miszerint Orbán Balázs orsz. képviselő úr együttes jelenlétünkben előttünk kinyilatkoztatta, hogy ezen okmány az ő végrendeletét tartalmazza és bizonyítjuk, hogy azt sajátkezűleg aláírta.

Mely után ezen végrendelet összefűzve a végrendelkező és az egyik tanú gr. Károlyi Gábor pecsétjével lepecsételtetett.

Budapesten 1890 április 16-án.

Mint meghívott végrendeleti tanúk:

Hentaller Lajos s. k.
orsz. képv. mint tanú.
Kun Miklós s. k.
orsz. képv. mint tanú.

Szabó Ambrus s. k.
ügyvéd mint tanú.
Gróf Károlyi Gábor s. k.
orsz. képv. mint tanú.

A másolat hitelül: P. H.

Molnár István
Emke levéltáros.

ORBÁN BALÁZS ALAPÍTVÁNYA A SZEKELYKERESZTURI UNITÁRIUS GIMNÁZIUM RÉSZÉRE

A nemzetek életképességét és hatalmát ma már nem a nyers erő, nem is kizárólag a hősiesség; hanem a népek műveltségi fokozata s szellemi fejlettsége szabja meg. Napjainkban a nagy hadseregek s roppant fegyverkészletek is, csak úgy nyernek nyomatékot, csak úgy tudhatnak még harctereken is tekintélyt és eredményt előidézni, ha az értelmiség felvillanyzó ereje lehel belé erőt, és erőt fokozó bizalmat; ha a nyers erő felett ott áll a szellem hatalma, melyet nagy tömegek értelmisége mindig megteremt.

Ezért nemzetének ma azon honpolgár teszi a legnagyobb szolgálót, ki az értelmi tőke gyarapítására hat; mert nem frázis, hanem kétségbevonhatatlan igazság az, hogy a franciákat a porosz iskola mesterek győzték le.

Én egy csekély, észrevehetetlen paránya vagyok a nemzet testnek, kit a sors csekély szellemi és anyagi tehetségekkel ajándékozott meg; minden, mit e két téren bírok saját szerzeményem, s mint ilyen felett szabad rendelkezési joggal bírok, s miként korlátolt szellemi tehetségeimet, s ennek ki nem pótolható hiányait, élet tevékenységemet és bizalmamat kizárólag hazám és nemzetem szolgálatára igyekeztem szentelni; úgy csekély vagyonomat is szellemi élet fejlesztésére, a nemzeti értelmesezés fokozására szándokozom áldozni; de amiként a toll és szó: az észnek e gyenge tolmácsai számbavehetlen keveset nyújtának, úgy

az anyagi áldozat is viszonyaim között nagyon korlátolt lehet csak, az csak is egy szerény eltűnő levélke a nemzet művelődés terebélyes életfáján, az csak is egy észrevehetetlen hajszál a szellem életerős hálózatában; de az ily gyenge szálacskák is, ha sokat egybefogunk, erős kötelet képeznek. Azért az áldozat csekély volta nem tart engem vissza, mert a sok csekélyből nővi ki magát a nagy, a hatalmas, s a jól alkalmazott kevés is mások hozzájárultával, képes némi eredményt is felmutatni.

Mi szegény, kopár hegyek közé szorított, az ország szívéből távol eső székelyek mint minden, úgy a nevelés terén is háttérbe szorultunk, itt is mint egyebekben, az önségélyre vagyunk utalva, azért én csekély alapítványomat egy székely tanodához, imádott szülőföldem egy olyan tanintézetéhez kötöm, mely azt leginkább szükségli, egy oly nevelő tanintézethez, melyben nagyon sok szegény tanuló van, s mely egy kis számú felekezett túlfeszített áldozat készségéből meritett léteelt s annak köszönheti folytonos fejlődését, attól várja jövőjének biztosítását:

Ez a Székelykeresztúri unitárium gymnásium, mely egy sűrű népességű vidék egyedüli középiskoláját képezi, s melyben leginkább szegény falusi nép fiai küzdenek az önfentartás és kiképzetés nyomorával. Az ilyeneknél néha csekélynek tetsző segély is jótékonyan hat, miért alapítványomat ösztöndíj alakjában ez intézettel kapcsolom össze.

A székelykeresztúri unitár. gymnásiumban 5 gymnásialis osztály van rendszeresítve, tesztek tehát: 500 azaz ötszáz oszt. forintos alapítványt, oly formán, hogy mindenik osztályban évenként 100—100 frtnak kamatja a legjelesebb tanulónak nemzet és vallás különbség nélkül ösztön díjként kiszolgáltassék. Ha az osztályok száma e tanintézetben saporitatték, akkor az ösztöndíjak mindig a felső 5 osztályban adandók ki.

Ez ösztöndíjak kiosztásánál azonban minden protectio és részrehajlás útját elzárni kívánván, a tanuló ifjaknak is az ösztöndíjképesek megjelölésére némi befolyást kívánok biztosítani, nem annyira az ellenőrzés, mint inkább az önértet céljából, s főleg azért, hogy a tanulók fiatal zsenge korukban hozzá szokjanak az érdem méltánylatához, ennek nemesítő érzetét elsajátíthassák.

Ez okon a jelölt ösztöndíjak mindenik osztályban a legfeddhetlenebb magaviseletű, a tudományokban legtöbb szorgalmat és előmenetelt tanúsító ifiúnak adassanak, a következő módozat szerint.

Mindenik ösztöndíjjogosult az osztályban az illető közvizsgát pár nappal megelőzőleg az osztály tanulói titkos szavazat útján az ösztöndíjra három tanulót kijelölnek, a kijelöltekből aztán az illető osztályba betanító tanárok (vagy tanár) az igazgató részvéte mellett szintén titkos szavazat útján jelöljék ki, vagy inkább válasszák ki a három közül a legérdemesebbet, kinek a közvizsga alkalmával az ösztöndíj buzdító szavak kíséretében kézbesítendő.

Ha a tanulók által kijelöltek közül a betanító tanárok (vagy tanár) egyetsem találna jutalomra érdemesnek, ha ebben vagy bár mi ezt érdeklőben contraversia támadna, az igazgató elnöklete alatt egybe ülendő tanári kara fog végérvényesen dönteni.

Az alapítványi tőke most nálam marad annak biztosítására azonban lekötöm bárhol található javaimat mind addig míg a tőkét folyó készpénzben be nem fizetem, a tőke befizetés határidejéül 1883-ik év január 1-ét tűzöm ki, addig netalán elhalálozásom esetében hagyatékomból elsősorban e tartozásom fizetendő ki, mire lehető jog utódaimat átok

terhe és törvényes végrehajtás erejével kötelezem, s megtagadás esetében minden javaim örökölhetésétől eltiltom.

A tőke befizetéséig pedig arra kötelezem magamat (esetleg jogutódaimat), hogy jövő 1877-ik évtől kezdve, minden iskolai év vége előtt két héttel, azaz július hó 15-én a lekötött 500 frtnak 10% kamatját azaz ötven oszt. ért. forintot a Székelykeresztúri unitárius gimnázium igazgatójának kezeihez beszolgáltatom, (illetőleg beszolgáltatják halálom esetében jogutódaim), mit ha elmúlasztanék, (vagy múlasztnának) feljogosítom ama tanoda igazgatóságát, hogy bárhol található javaimból (vagy javaikból) magának e tartozásom erejéig eleget tehessen, vétethessen költségeivel, fáradságaival együtt.

Mind ezek bizonyítása fejében kiadom ezen tanúk előtt saját kezűleg kiállított és aláírt alapítvány leveletemet.

Kelt Korondi fürdőn, 1876 augusztus hó 12-én.

Orbán Balázs s. k.
orszgy. képviselő és jegyző

Pakot István sk. tanú, Jakabházi Zsigmond sk. tanú, Jakabházi Béla sk. tanú, Jakabházi Samu sk. tanú, Baló József sk. tanú.

ZSAKÓ ERZSÉBET

HÍDÉPÍTÉS

A Szabadelvű Vallásos Nők Nemzetközi Szövetsége — IALRW — 1990. július 23—27. napjain a németországi Goslarban tartotta konferenciáját. A Szövetség közvetlen utódja annak az angol, amerikai és magyar unitárius Nők Szövetségének, amely 1910-ben Kolozsváron alakult a Dávid Ferenc Születésének 400. évfordulója alkalmából rendezett ünnepség keretében. A szervezet célja: kapcsolatot teremteni az unitárius és szabadelvű vallásos nők között, elősegíteni a barátság és együttműködés kialakítását, elsősorban egészségügyi és nevelési kérdésekben, segíteni társadalmi igazságosság és egyenlőség valóra váltásában, és a béke építésében.

A fennállásának 80. évfordulóját ünneplő konferencia megnyitására július 23-án került sor. A gyűlésen három fő előadás hangzott el: Renate Bauer német lelkész: „A hidak részekből épülnek“; Jutta Reich német lelkész: „A feminista teológia“; Bulbuli Ganguly indiai tanítónő: „A Brahma Somaj alfabetizáló mozgalma“. Az előadásokat vitacsoportokban tárgyalták meg.

A konferencia munkálatai reggeli áhítattal kezdődtek. Július 24-én, a legrégebb unitárius egyház képviselői tartották az első áhítatot, melynek keretében Huszti Jánosné Árkosi Ilona Bibliát olvasott, Orbók Attiláné, Szent-Iványi Ilona meditációt tartott és a csoport tagjai zsoltárt énekeltek. Aznap este egyházunk küldöttsége egy kis erdélyi népművészeti kiállítást rendezett, összekötve dr. Gellérd Judit beszámolójával